

11. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность [Текст] / Л.В.Щерба - Изд. 2-е, стереотипное. М.: Едиториал УРСС, 2004. - 432 с.
12. Яковлева О. Мовна компетенція студентства та мовна ситуація в українських ВНЗ у контексті наближення України до Європейського освітнього простору [Текст] / О.Яковлева // Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис / МОН України. АПН України, Ін-т вищої освіти України, Вид. "Педагогічна преса". — 2010. — № 4 . – С. 24-30.

Отримано 05.11.2015 р.

УДК 316.42

Бойко Н. °

Інститут соціології НАН України , кандидат соціологічних наук, старший науковий співробітник

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ СОЦІАЛЬНО-АКТИВНИХ КОРИСТУВАЧІВ ІНТЕРНЕТУ

Для дослідження ціннісних пріоритетів ми використовували теорію та методіку Р.Інглхарта. Крім цільової групи - користувачів мережі Інтернет, які проявляють громадянську активність, в роботі представлені і ціннісні пріоритети населення країни в цілому. Результати дослідження свідчать про істотні відмінності ціннісних пріоритетів групи Інтернет-активістів порівнянно з іншими групами респондентів. Фіксується переважно постматеріалістична спрямованість ціннісних пріоритетів соціально активних користувачів мережі.

Ключові слова: користувачі Інтернету, громадянська активність, волонтерство, матеріалістичні ціннісні пріоритети, постматеріалістичні ціннісні пріоритети

Для исследования ценностных приоритетов мы использовали теорию и методике Р.Инглхарта. Кроме целевой группы – пользователей сети Интернет, проявляющих гражданскую активность, в работе представлены и ценностные приоритеты населения страны в целом. Результаты исследования свидетельствуют о существенных отличиях ценностных приоритетов группы Интернет-активистов по сравнению с другими группами респондентов. Фиксируется преимущественно постматериалистическая направленность ценностных приоритетов социально активных пользователей сети.

Ключевые слова: пользователи Интернета, гражданская активность, волонтерство, материалистические ценностные приоритеты, постматериалистические ценностные приоритеты

The article presents the results of studies of the value priorities socially active Internet users. For the study of attitudes we used the theory of value priorities R.Inglharta. In addition to the target group - socially active Internet users in the work

presented value priorities of the country as a whole. Results indicate substantial differences of value priorities group of Internet activists as compared to other groups of respondents. Fixed predominantly post-materialist value priorities socially active Internet users.

Keywords: *Internet users, civic engagement, volunteering, materialistic value priorities, post-materialist value priorities*

Актуальність: Сьогодні Інтернет виступає соціальним інструментом, здатним солідаризувати суспільство, групи і окремих людей. Це простір, в якому громадяни активно спілкуються, отримують інформацію, висловлюють свою думку і наміри, шукають однодумців, об'єднуються для реалізації планів і захисту інтересів, ініціюють соціальні та громадянські акції тощо.

Інтернет стає невід'ємною частиною повсякденного життя пересічних громадян. Так, в 2015 році 64% дорослого населення країни вказали на те, що є користувачами Інтернету*. Результати аналізу проявів громадянської активності в мережі свідчать про зростання динаміки такої активності серед українців. Якщо в 2013 році майже половина українців, які користуються Інтернетом вказували, що не проявляють ніякої громадянської активності в мережі (45,6%), то в 2015 році частка таких респондентів зменшилася майже вдвічі і склала 25,8% [1].

Феномен Інтернету полягає в тому, що він надає можливість спілкування, об'єднання та взаємодії великої кількості незнайомих людей, які мають часто різну територіальну дислокацію, різні вікові, освітні, професійні, матеріальні характеристики. І всіх їх може об'єднати в мережі певний спільний інтерес - соціальна чи громадянська проблема. Повсякденною практикою стає соціально-громадянська активність людей, яка ініціюється користувачами Інтернету та реалізується пересічними громадянами, які об'єдналися в мережі задля вирішення нагальних завдань. Прикладом такої соціальної взаємодії громадян стало і об'єднання мешканців нашої столиці в мережі задля вирішення проблеми подолання наслідків снігової завірюхи, яка паралізувала місто і виявилася серйозним випробуванням для влади і громадян. Саме ця ситуація - шляхи і методи її вирішення і стала предметом нашого дослідження. **Метою** ж даної роботи є представлення результатів дослідження ціннісних пріоритетів користувачів мережі, які виявили волонтерську громадянську активність в ситуації подолання наслідків снігового колапсу.

Для дослідження ми використовували теорію і методіку ціннісних пріоритетів Рональда Інглхarta. Теоретичне обґрунтування наявності демократичних ціннісних пріоритетів (сьогодні Р.Інглхарт називає ці цінності - цінностями модернізації) було запропоновано американським дослідником після проведення масштабного та багатовимірного дослідження, яке охопило десятки країн різного рівня і напрямки розвитку. Опитування та інтерв'ю проводяться американським дослідником з п'ятирічною періодичністю, починаючи з 70х років Х

* У дослідженні використовуються результати соціологічного моніторингу, який регулярно проводиться Інститутом соціології НАНУ, починаючи з 1992 року. Він являє комплексний соціологічний моніторинг стану українського суспільства. Вибірка складає 1800 чоловік і репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками.

століття. Р.Інглхарт виділяє «матеріалістичні цінності», коли превалюють пріоритети економічної та фізичної безпеки і «постматеріалістичні цінності», коли переважають пріоритети якості життя, проблеми індивідуального самовираження, соціальної активності, терпимості та толерантності. Ці дві групи ціннісних пріоритетів можна позначити як цінності виживання і цінності самовираження. Ключовою ідеєю теорії Р.Інглхарта стало розуміння того, що прогресивні демократичні модерністські зміни в суспільстві передбачають, що «норми індустріального суспільства, з їх націленістю на дисципліну, самообмеження, поступаються місцем все більш широкій свободі індивідуального вибору життєвих стилів і індивідуального самовираження» [2, с.10]. Зсув від матеріалістичних цінностей до цінностей постматеріалістичних є найповнішим документованим аспектом даної зміни.

Становлення постматеріалістичних цінностей пов'язано зі зміною самосвідомості особистості та сприяє зміні мотивації поведінки в соціумі, активізації індивідуального самовираження, перегляду ціннісно-нормативних підстав соціальних взаємин у суспільстві. Так, цінності виживання «надають пріоритет колективній дисципліні перед свободою особистості, відповідності груповим нормам перед різноманіттям і державній владі перед громадянською незалежністю. І навпаки, цінності самовираження набувають поширення тоді, коли критичні загрози відступають. Вони виникають по мірі того, як підростають покоління, які живуть в умовах життєвої захищеності та особистої незалежності, що знімають потребу в захисті з боку групи. У результаті послаблюється тиск відповідності груповим нормам. Самовідчуття людей стає все більш незалежним. Встановлення контактів з іншими вже не пов'язане із зовнішніми обмеженнями, а стає питанням особистого вибору, що допомагає людям вириватися з вузького кола «розширеної спорідненості». На зміну «скріпним» зв'язкам приходять зв'язки «наведення мостів», а на зміну довіри до «своїх» - довіра до людей в цілому. Люди вже менше готові погоджуватися з обмеженням свободи індивіда заради відданості групі та все частіше розглядають не схожих на себе людей як самоцінних особистостей. Відповідно, цінності самовираження спонукають людей до підтримки свободи особистості та прав людини. Це цінності антидискримінаційні і гуманістичні, а значить, цінності громадянського характеру» [3, с.213-214]. Уточнимо також те, що поняття «постматеріаліст» вказує на певну групу цілей і пріоритетів. Постматеріаліст не є нематеріалістом, і тим більше антиматеріалістом.

Методологічно у нашому дослідженні використовується класична методика Р.Інглхарта - три батареї тестових питань, де кожна батарея включає чотири позиції, дві матеріалістичні і дві постматеріалістичні [4].

За результатами дослідження ціннісних пріоритетів за методикою Р.Інглхарта було виділено чотири групи: 1 група - М-М, що включає осіб, які відзначили матеріалістичну альтернативу і в першому, і в другому виборі у всіх трьох батареях; 2 група - М-П, об'єднала тих, хто зробив перший матеріалістичний вибір, а другий - постматеріалістичний; 3 група - П-М, перший вибір - постматеріалістична альтернатива, другий - матеріалістична; 4 група - П-П, обидва постматеріалістичні вибори у всіх трьох батареях.

Дослідження 2012 і 2014 років (дані 2014 року надано за результатами національного дослідження, яке проводила «Українська проектна система» у

липні 2014 року. Вибірка склала 2416 чоловік та репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками) відображають наступний розподіл виділених груп в нашому суспільстві (рис. 1).

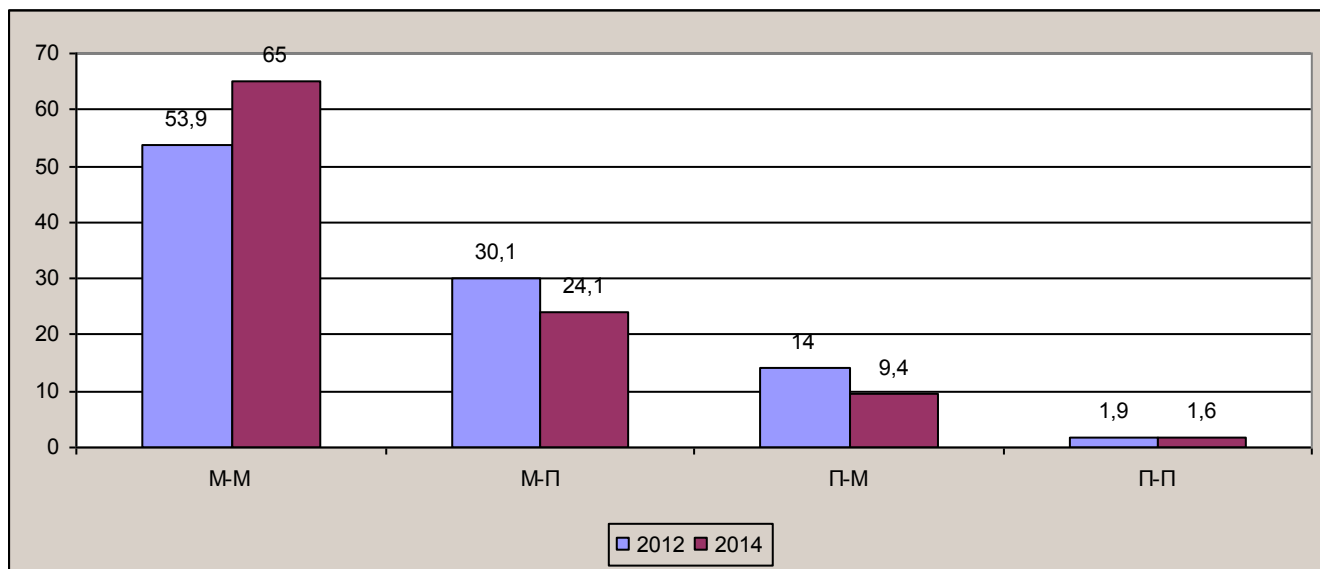

Рисунок 1 - Типологія ціннісних пріоритетів суспільства (2012, 2014%)

Результати дослідження матеріалістичних / постматеріалістичних пріоритетів в українському суспільстві не демонструють вагомих типологічних змін протягом нашого більш ніж десятирічного спостереження [5].

Протягом усього періоду дослідження в українському суспільстві найбільшою залишається група М-М, коли респонденти обирають виключно матеріалістичні ціннісні альтернативи. При цьому група П-П є мінімальною. Такий же розподіл відповідей характерний і для українських респондентів, які вказують, що є користувачами Інтернету. Якщо говорити про динаміку постматеріалістичних пріоритетів протягом усього періоду нашого дослідження, то можна відзначити, що позитивні зрушення, нехай і незначні, насамперед стосуються вибору респондентами наступних ціннісних альтернатив - «турбота про благоустрій та екологію наших міст і сіл», «надання громадянам можливості впливати на те, що робиться у них на роботі, за місцем проживання».

Дослідження також підтверджує той факт, що соціально-економічна ситуація в країні, кризові явища в економіці та інші соціальні потрясіння впливають на ціннісний вибір респондентів, збільшуючи кількість матеріалістичних ціннісних виборів та знижуючи актуальність постматеріалістичних цінностей. Так, наприклад, економічна криза 2008-2009 років зменшила пріоритетність постматеріалістичних ціннісних виборів серед українців і актуалізувала матеріалістичні цінності соціально-економічної стабільності [див.детальніше 6, с.153-155].

Такі основні результати аналізу розподілу матеріалістичних і постматеріалістичних цінностей у сучасному українському суспільстві. Вони є базовими для нашого аналізу ціннісних пріоритетів соціально-активних Інтернет-користувачів.

Для дослідження ціннісних пріоритетів користувачів мережі, які проявляють громадянську активність, було проведено опитування активістів, які виявили соціально-громадянську активність в ситуації подолання наслідків снігового колапсу. У столиці було організовано відразу кілька волонтерських рухів з порятунку мешканців Києва та людей, які опинилися у снігових заметах в місті і на трасах біля столиці, з розчищення від снігу соціально важливих об'єктів - лікарень, пологових будинків, станцій швидкої допомоги тощо.

Активну роботу проводили волонтери, які організувалися online через соціальні мережі. Активісти, вже в перші години екстремальної негоди в місті, створили в соцмережах громадські координаційні центри і антикризові сервіси. Добровольці через соціальні мережі організовували мобільні команди, що надавали допомогу на паралізованих снігом вулицях міста та приміських автотрасах. Завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям для громадян були оперативно створені можливості для обміну інформацією про критичні ситуації, для запитів і пропозицій допомоги. Фактично разом з державною вертикаллю самоорганізувалася досить ефективна громадська горизонталь антикризових дій. В цілому в різних діях з подолання наслідків снігопаду взяли участь більше тисячі добровольців. А суспільство отримало можливість вкотре переконатися в актуальності антикризового реагування через соціальні Інтернет-мережі. Активісти відзначали, що *«снігова облога ще раз підтвердила, що в країні нормально працюють соціальні мережі і людська взаємовиручка. Незнайомі між собою люди оперативно об'єднувалися в бригади і витрачаючи власний час, сили та бензин, їздили по місту і рятували тих, хто застряг. Повідомлення «з ланів» ставали хітами Facebook»*. Саме ці активісти і стали учасниками нашого опитування.

Були опитані Інтернет-активісти, які ініціювали в мережі і реалізували допомогу громадянам столиці під час сніжної хуртовини: користувачі, які придумали і запропонували ефективну online форму взаємодії; користувачі, які координували взаємодії постраждалих від хуртовини і тих, хто надавав їм допомогу; користувачі, які відгукнулися на online ініціативу і запропонували свою допомогу постраждалим. Зауважимо, що ці користувачі, за нашими спостереженнями, продовжують виявляти громадянську активність, реалізуючи сьогодні акції допомоги воїнам АТО, переселенцям тощо.

Опитування проводилося методом індивідуального фокусованого, напівформалізованого інтерв'ю. Анкета включала, як відкриті запитання (які розкривають ставлення до ситуації, способи входження в ситуацію, ставлення до можливостей використання Інтернету, соціально-демографічні характеристики тощо), так і закриті запитання (які ідентичні тим, що ми включали у всеукраїнське опитування населення). Було проведено 40 інтерв'ю з Інтернет-активістами.

Враховуючи мету даної роботи, наводимо результати дослідження ціннісних пріоритетів Інтернет-користувачів, які проявляли соціально-громадянську активність, ініційовану в соціальних мережах. Результати аналізу виявили істотні відмінності ціннісних пріоритетів групи Інтернет-активістів в порівнянні з іншими групами респондентів. Переважна більшість опитаних респондентів, які в мережі ініціювали, підтримували та надалі реалізовували волонтерську активність щодо подолання снігового колапсу, вибирали постматеріалістичні ціннісні альтернативи у всіх трьох батареях. І це кардинально відрізняє групу Інтернет-активістів від

більшості населення країни, результати дослідження яких ми представили вище. Причому, в тому числі і від користувачів Інтернету в цілому, а також від осіб з вищою освітою, які відзначали у всеукраїнському опитуванні, що користуються Інтернетом. Уточнимо, що в цих групах переважаючим був матеріалістичний вибір.

Результати опитування Інтернет-активістів демонструють наступну картину співвідношення респондентів за виділеними чотирма групами ціннісних пріоритетів: 1 група (М-М) включила 3 особи з 40 опитаних активістів, 2 група (М-П) - 11 осіб. У 3 групу (П-М) - увійшло 14 осіб і в 4 групу (П-П) - 12 осіб з опитаних активістів. Причому слід відзначити ще одну особливість розподілу ціннісних пріоритетів серед громадських активістів. Активісти, які ініціювали і організували online роботу з подолання наслідків снігового колапсу, як правило відзначали постматеріалістичні ціннісні альтернативи в перших виборах у всіх трьох батареях. Таким чином, незважаючи на загальну тенденцію переважання постматеріалістичних ціннісних пріоритетів серед усіх опитаних волонтерів, серед організаторів виявилось найбільша кількість прихильників постматеріалістичних цінностей порівняно з тими активістами, які відгукнулися на online ініціативу та взяли безпосередню участь у допомозі постраждалим городянам. Отримані результати свідчать про певну унікальність ціннісних пріоритетів тих громадян, які проявляють соціально-громадянську активність, організовують волонтерську підтримку і є небайдужими, ініціативними членами суспільства.

Висновки: Інтернет-мережі виступають вагомим громадянським ресурсом сучасного суспільства та надають широку платформу для реалізації соціальної активності, волонтерської роботи небайдужих, енергійних, позитивно мислячих людей, сприяючи соціальній модернізації суспільства.

Прогресивні зміни в реалізації соціальних взаємин пов'язані з наростанням постматеріалістичної ціннісної свідомості в суспільстві. Проте результати моніторингу матеріалістичних/постматеріалістичних пріоритетів в українському суспільстві не демонструють вагомих типологічних змін в ціннісних пріоритетах українців протягом нашого більш ніж десятирічного періоду дослідження. Соціально-економічна ситуація в країні, кризові явища в економіці та інші соціальні потрясіння впливають на ціннісний вибір українських респондентів, збільшуючи кількість матеріалістичних ціннісних виборів і припиняючи актуальність цінностей постматеріалістичних.

Спостерігаються істотні відмінності ціннісних пріоритетів групи користувачів мережі, які проявляють волонтерську, громадянську активістів в порівнянні з іншими групами респондентів. Фіксується переважно постматеріалістична спрямованість їх ціннісних пріоритетів.

Група громадських активістів, які ініціювали та організували online роботу, відзначала постматеріалістичні ціннісні альтернативи в перших виборах у всіх трьох батареях. Таким чином, незважаючи на загальну тенденцію переважання постматеріалістичних ціннісних пріоритетів серед усіх опитаних волонтерів, серед організаторів виявилось найбільше число прихильників постматеріалістичних цінностей порівняно з тими активістами, які відгукнулися на online ініціативу і взяли безпосередню участь у допомозі постраждалим городянам.

Показовим для подальшого формування портрета громадянського активіста, який виявляє волонтерську активність з використанням online

можливостей є те, що користувачі, які потрапили в поле нашого дослідницького інтересу в березні 2013 року в подальшому виступили активними учасниками «революції гідності» та волонтерами, які допомагають у вирішенні проблем воїнів АТО, переселенців тощо.

Список використаних джерел

1. Н.Бойко. Регіональні особливості соціально-громадянської активності в Інтернеті – інтегруючий чи дезінтегруючий чинник сучасного українського суспільства? / Наталя Бойко // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – К. : Інститут соціології НАН України, 2011. – с.470 – 481.
2. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющееся общество /Рональд Инглхарт // Политические исследования. – 1997. – № 4. – С. 6–32.
3. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития / Рональд Инглхарт, Кристиан Вельцель – М.: Новое издательство, 2011. – 464 с.
4. Inglehart R. The Silent Revolution in Post-Industrial Societies /Ronald Inglehart // American Political Science Review – № 65. – 1971. – P.991-1017.
5. Бойко Н.Л. Ресурси реалізації соціальних інтересів у демократичному суспільстві / Наталя Бойко // Соціальні інтереси в контексті соціокультурної модернізації. – К. : Інститут соціології НАН України, 2011. – с.129 – 156.

Отримано 18.11.2015 р.

УДК 316.733

Яворська Є. Ф. °

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, НМЦ ОНП методист

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ЕВОЛЮЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ ЕКОНОМІКИ ТА ПОЛІТИКИ В СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМАХ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТИПУ

Стаття присвячена з'ясуванню пізнавальної специфіки новітніх соціологічних концептуальних підходів, орієнтованих на пояснення функціонального впливу культури на процеси еволюції та розвитку інститутів економіки та політики в соціальних системах індустріального типу.

Ключові слова: *культура, інститути економіки, інститути політики, капіталізм, індустріальне суспільство, постіндустріальне суспільство*

Статья посвящена выяснению этносоциологической специфики современных социологических концептуальных подходов, ориентированных на объяснение функционального влияния культуры и на процессы эволюции и развития институтов экономики и политики в социальных системах индустриального типа.